

PROBLEM NAPRETKA I RAZVOJA

Dr. Josip Ćurić

U ovome kratkom poslijepodnevnom razmišljanju osvrnut ćemo se na tri vidika o napretku odnosno razvoju, koji su prisutni u enciklici Ivana Pavla II. »Sollicitudo rei socialis«. Prva dva Papa je uglavnom pretpostavio ili uključno naznačio, a o trećem izrično i temeljito raspravlja. Prema tome, naše izlaganje neće biti strogo znanstven referat (u stilu prijedpodnevnih predavanja) nego refleksivna konsideracija, nadahnuta izvornim tekstom enciklike. Ali bit će dobro da si, uvodno, dozovemo u pamet jedan podatak iz povijesti.

Vjerojatno znate da je prije 125 godina, točno 8. prosinca 1864., u Rimu bio objelodanjen »Syllabus« pape Pija IX. Mnogi današnji teolozi dosta oštrim izjavama udaraju na taj spis, gledajući u njemu pralik svega pretkoncilskog u katolicizmu. No tko pozorno prouči tekst i, napose, kontekst samog Syllabusa razabrat će da bi o cjelini spisa trebalo suditi s mnogo uvidavnosti. Pogotovu, jer je Pija IX. na objavljivanje toga dokumenta uvelike poticao kardinal Joakim Pecci, potonji papa Lav XIII. Međutim, ovoga časa ne želimo razrađivati apologijuavnog Syllabusa. Samo bismo htjeli naglasiti završni, osamdeseti stavak koji kao poguban nazor žigoše tezu: »Romanus Pontifex potest ac debet cum progressu et cum recenti civilitate sese reconciliare.« (Rimski Prvosvećenik može i mora prigrliti suvremenu ideju napretka i svjetovnosti).

U ono dakle vrijeme – polovicom XIX. stoljeća – riječ »progressus« (napredak) imala je takvo značenje i takav prizvuk, da joj nije bilo mjesta u službenom leksiku crkvenoga učiteljstva. Nije li stoga izazovno i znakovito kad stotinu godina poslije Syllabusa papa Pavao VI. svojoj enciklici o socijalnom pitanju daje naslov: »Populorum progressio«, *napredak* svih naroda – misleći osobito na one koji stradaju pod jarmom nerazvijenosti (26.03.1967.). Djelo Pavla VI. nadopunit će Ivan Pavao II., usredotočivši cijelu encikliku »Sollicitudo rei socialis« upravo na termin *razvoj*. Doduše, stekli smo dojam da je današnjem Papi izraz »progressus« – *napredak* neuvjerljiv pa ga izbjegava i posvuda dosljedno piše »evolutio« *razvoj*. Možda iz ove leksičke varijante Ivana Pavla II. svaki ozbiljan i misaon katolik mora sebi postaviti pitanje: što u današnjici znači *napredak* odnosno *razvoj*?

1. Na prvome mjestu dužni smo istaknuti da je u katoličkim krugovima uvijek bila prisutna ideja napretka, vezana uz povijesnu sudbinu Božjega Kra-

ljevstva. Napose je vidik napredovanja bio važan za kršćansku kerigmu – bilo da je gledamo u svjetlu povijesti dogmi bilo da je motrimo kao sustavan rast katoličke teologije. Sjetite se, uostalom, koliko je socijalna nauka Crkve pokročila naprijed počevši od »Rerum novarum« do »Sollicitudo rei socialis«. Nismo li od nesprenih snatrenja o cehovima i korporativizmu preko sindikalističkih traganja dospjeli do evanđeoske solidarnosti Ivana Pavla II.?! Doduše, u posljednjih stotinu godina, od Lava XIII. do danas, svi nam pape u svojim enciklikama i nagovorima daju *istu socijalnu poruku*; no ona kod svakog pojedinog dobiva nove dimenzije i nove implikacije, obvezujući vjernike na nove angažmane, dapače, i na nov mentalitet... Ivan Pavao II. istančanom analizom iznosi na vidjelo, koliko je novosti sadržano u »Populorum progressio«; pri tome će sam nadvisiti nazore Pavla VI. Ovi kontinuirani povijesni pomaci specifična su značajka katolicizma. Prvi su kršćanski naraštaji bili suočeni s njima kad su usvajali nove simbole vjere: od tzv. apostolskoga »Credo« s njegovih 12 članaka vjerovanja trebalo je da prijeđu na kasnije simbole i njihovih 14 članaka. Što se tu događalo? Zar se crkva iznevjerila onom pokladu vjere koji je jedanput zauvijek bio dan svetima – »semel traditae sanctis fidei«?! O preinaci vjere nije tu moglo biti ni spomena. Baš naprotiv: vjernost prema Božjoj Objavi zahtijevala je od Crkve da povjereni talent ne čuva zakopan u zemlju, tj. da se ne ukruti u stereotipnom ponavljanju sakralnih formula sve do Sudnjega dana. Vjernost je od Crkve zahtijevala da, usred novih prilika; ne samo novim jezikom nego novom dubinom uživljanja i shvaćanja iskaže istinu, koja je s Kristom dosegla vrhunac povijesnog objavljivanja. Sveti se Augustin u starini proslavio svojim nastojanjem da ovaj povijesni rascvat kršćanske Kerigme obrazloži pred forumom intelekta. Nakon njega, trebalo je čekati petnaestak stoljeća da bi novi religiozni genij Augustinova kova – kardinal J. H. Newman, upotpunio i produbio vidike hiponskoga biskupa. Na žalost, malo je danas i stručnih teologa koji bi se pravo snalazili u misaonoj ostavštini te dvojice velikana.

Prije više godina sjedio sam kod stola, za kojim je bio ondašnji mostarski biskup msgr. Petar Čule. Pri kraju objeda razgovor je iznenada dotaknuo problematiku razvitka dogmi. S kakvom se svježinom duha i preglednošću misli biskup Čule upustio u tu složenu raspravu?! Premda je prošao robijašku »kalvariju«, radeći u kaznionici kao bačvar i pri tome stradao u prometnoj nesreći, živo se sjećao svega što je davno u Innsbrucku učio o povijesnoj dinamici kršćanske predaje. Doduše, možda za onog objeda nije bio kadar nabrojiti svih sedam Newmanovih kriterija autentičnog razvoja dogme. Možda, također, nije do tančina poznao Blondelov prikaz odnosa između povijesti i dogmatskih izričaja. Pogotovu nije u ono doba mogao slutiti kako će Karl Rahner smionog prognozirati meandre dogmatskoga napretka u sutrašnjici. Ipak, do groba ću pamtili tu izvanrednu zgodu kad sam, zaslugom msgr. Čule, mogao uživati u eminentno teološkoj raspravi koja je mnogima manje-više tabu. Na žalost, u 35 godina svećeništva doživio sam takvo nešto samo jedanput. Trebalo bi, međutim, da svi bez iznimke vodimo računa o činjenici kako je problem napretka kršćanske Kerigme i razvoja crkvene dogme stao u dno primar-

nih razlika koje dijele katolike od pravoslavaca i protestanata. Ne samo to! Isti je taj problem korijen oporbe integrista i modernista među katolicima. Uzmite pred sebe slučaj msgr. Marcela Lefebvrea: on integristički drži sve zamišljaje, sve izričaje, sve obrede što ih je Rim još jučer autoritativno nametao. I zato ne može razumjeti zašto mu spočitavaju nepokornost kad on skrupulozno hoće da Crkva u svemu ostane danas ista kakva je bila jučer... Ne možemo ovdje zalaziti u pojedinosti Lefebvreova slučaja ni u svu tematiku njegova raskola. Ali, ako naši Teološko-pastoralni tjedni zasijecaju u permanentno obrazovanje hrvatskoga klera, onda je trebalo na obodu enciklike »Sollicitudo rei socialis« barem spomenuti ovaj unutarcrkveni napredak vjerske misli i vjerske svijesti, te povijesni razvitak Kerigme uopće – jer spis Ivana Pavla II. s kraja na kraj odiše tim nesuzdrživim poletom.

2. Drugi vidik na povijesni napredak i razvoj, također prisutan u enciklici »Sollicitudo rei socialis«, ne tiče se izravno Božje Objave nego obilježava sudbinu čovječanstva u cijelosti. Za razliku od predašnjeg, mogli bismo ga zvati »svjetovnim« napretkom – u dobrom smislu te riječi, ukoliko ljudski rod u tijeku stoljećâ raste i podvrgava sebi zemlju vršeći tako ulogu i zadaću dobivenu od Stvoritelja u samom početku. Zanimljivo je da još iz Antike potječu dva shvaćanja, dva nazora o povijesnoj avanturi Adamovih potomaka: jedan je skloniji pesimizmu, dok je drugi optimističan... Hezioda navodimo kao prvaka struje koja melankolički pretpostavlja da su prvi ljudi živjeli u »zlatnoj eri«, u rajskom poretku; no povijest je vrlo brzo krenula nizbrdo i svi se kasniji naraštaji nezaustavno ruše prema završnoj kataklizmi. Suprotnu, kudikamo vedriju struju predvodi Ksenofan koji već oko 500. prije Krista tvrdi: »Smrtnici nisu odmah u početku doznali sve od bogova, nego treba da malo-pomalo u vremenu otkrivaju što je za njih bolje i korisnije«. (Fragment 18). U novom će vijeku te optimističke zamišljaje promicati tzv. prosvjetitelji, koji se ne ustručavaju terminom »progressus« zamijeniti, nadomjestiti samoga Boga i Njegovu Providnost. U njihovoj perspektivi zlatno doba čovječanstva nije bilo nekoć u prošlosti, nego će planiranjem i programiranjem pozemljara svanuti tek u sutrašnjici. Te su nazore prihvatili materijalistički ideolozi XIX. stoljeća, pred svima Friedrich Engels. Za njega se dijalektika prirode i povijesti odvija u stalnom usponu: po zakonu negacije negacije, sva se stvarnost zajedno s ljudskim društvom probija do sve idealnijih ostvarenja, da bi krunu svojega tisućljetnog razvoja dosegla u završnom, »besklasnom« poretku.

Dvadeseto je stoljeće toj vjeri u kontinuiran progres zadalo teške udarce – prije svega svjetskim ratovima i teškim planetarnim krizama, a onda i razočaranjem najuglednijih modernih mislilaca. Sav je svijet bio ustravljen Spenglerovom tezom o Zapadu koji je dospio do svoje zapadne točke: »Untergang des Abendlandes«... Papa Pio XI. protivio se tome trendu svojim asketskim geslom: »Sempre meglio, sempre più!« (Uvijek bolje, uvijek više!) – što bi se jamačno svidjelo i Engelsu da je poživio tri desetljeća duže. No antipod Pija XI. – generalissimus Staljin – bio je drukčije raspoložen: on je iz diamata uklonio Engelson treći zakon dijalektike, koji negaciju negacije uzdiže kao ključ stalnog napretka u povijesti. Staljin je realistički priznavao da povijest ostaje

u sebi ambivalentna – ukoliko, uz uspone, obiluje teškim padovima i promašajima. Današnji pak prvi čovjek Sovjetskoga Saveza – Mihail Gorbačov – brisao je nedavno iz službenih partijskih spisa termin »besklasno društvo«: činilo mu se da je najbolje uopće ga ne spominjati... Karl Popper misli da takve pojedinosti imaju veliko značenje za ideologiju, koja je još nedavno odisala snažnim profetizmom i mesijanizmom; prema njemu, marksisti su dosad samo raznoliko Marxa tumačili a vrijeme je da ga *promijene* (usp. glasovitu 11. tezu protiv Feuerbacha!). Stanislav J. Lec prenio je to iskustvo u poznati aforizam: »Sezame, otvori se! Ja želim *napolje!*«. Po svoj prilici uskoro će Helmut Kohl iskusiti domet ove praktične Lecove želje, kad mu na vrata pokuca 200 000 imigranata s istoka iz Rusije, Poljske itd. Ali za one iz Rumunjske treba da najprije plati otkupninu: deset tisuća DEM po glavi imigranta... Kao da smo u punom jeku robovlasništva!

Iz svega navedenog smijemo zaključiti da naše doba ne gleda više na povijest i njezin razvoj ni u stilu Hezioda ni u stilu Ksenofana, tj. ni pesimistički ni optimistički. Uostalom, kao da je razlika između tih dvaju tabora danas iščezla. Dok pesimisti jadikuju: »Zlo je, zlo da ne može biti gore!« – dotle ih optimisti tješe govoreći: »Može, može i gore biti!«. – Svakako su naša krizna vremena po svim kontinentima ljude i otrijeznila i osvijestila. Ne veličamo više naivno prošlost, a klonimo se i fanatičnih priča o krasotama sutrašnjice. Uvidjeli smo da su i pesimizam i optimizam neka vrsta bježanja u snove: tako vam je bilo nekoć, odnosno tako će vam biti jedanput... Zacijelo, čovjek ne može posve zaboraviti prošlost, kao što ne smije ni totalno obnevidjeti pred budućnošću. Ali, otkupljenje jučerašnjice i spas sutrašnjice svanut će samo uz uvjet da pravo uzmemo k srcu sadašnji trenutak – KAIROS – koji nam je na dohvatu ruke. Možda se baš u tome otkriva originalnost enciklike »Sollicitudo rei socialis«. Papa ne rješava razmirice između integrista i modernista unutar Crkve u pogledu razvitka Kerigme i dogme. Isto tako ne zastaje ni pri vrednovanju optimizma odnosno pesimizma u odnosu na povijest i njezine krize. Njemu je stalo samo do jednoga: da sve ljude dobre volje upozori na odgovornost, što je imaju u sadašnjem trenutku ukoliko je golem dio suvremenog čovječanstva pritisnut nepravdom, neimaštinom i formalnim nečovještvom. Stoga se odvažio da svu problematiku današnjice sažme u jednu jedincatu riječ: *razvoj*. Tom je riječju enciklika Ivana Pavla II. prodahnuta i nošena od početka do kraja.

3. Treći, dakle, vidik na razvoj (koji ne mora baš uvijek i posvud u Engelsovu stilu biti »napredan«!) razradio je Papa u »Sollicitudo rei socialis«. Mogli bismo ga zvati *teologalnim*, jer se osniva na teološkoj analizi suvrmenne svjetske situacije - kakve prije Ivana Pavla II. još nitko nije postavio. Doduše, on se u svome spisu neprestano poziva na encikliku »Populorum progressio«, navodeći citate pape Pavla VI. 42 puta... Već sama ta činjenica svjedoči da su ove dvije enciklike umnogome srodne, ali nisu posve istovjetne. Razlika je među njima, a kako uvodno spomenusmo, prije svega terminološka; dok je Pavao VI. u priličnoj mjeri rabio izraz »progressus«, dotle Ivan Pavao II. isključivo govori o *razvoju*. Želi, naime, izbjeći jednostrano tumačenje progressa kao linearnog

napredovanja, koje bi se automatski i deterministički uspinjalo prema gore. Razvoj, naprotiv, ostaje plurivalentan proces u kojemu slobodne ljudske odluke sudbonosno utječu na krivulju gospodarskih i društvenih zbivanja. Vrijedno je imati pred očima i podatak da je spis Pavla VI. nastao u razdoblju koncilskoga oduševljenja, dok je i u Crkvi i u svijetu štošta izgledalo ružičasto. Nismo li onih godina svi od reda običavali u Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu čitati samo dvije prve riječi: »gaudium et spes« radost i nada. Odmah uz njih, saborski su oci bili dopisali drugi binar, »luctus et angor« žalost i tjeskoba... No ta dva sumorna izraza redovito smo prešućivali. Uostalom, baš onih godina, mnogi su narodi kovali planove o blistavoj budućnosti. Još svijet nije bio uzdrman petrolejskim šokovima; razvijene zemlje još nisu bile dospjele pod udar nezaposlenosti; a velik niz mladih nacija veselio se svome rascvatu jer su i posljednje kolonijalne sile napustile svoje negdašnje posjede. (Neki smatraju da je, kao izuzetak, ostao samo Sibir najprostranija i najbogatija kolonija na kugli zemaljskoj! Međutim, konkretni problemi dekolonizacije ne zalaze u našu tematiku). Svakako, u optimističkom ozračju šezdesetih godina Pavao VI. mogao je vedro pisati da »obitelj čovječanstva prelazi na čovječnije uvjete života«...

Današnji Papa mora sa zebnjom istaknuti da se od plemenitih očekivanja Pavla VI. gotovo ništa nije ostvarilo, a prilike su na raznim stranama svijeta sablažnjivo pogoršane. Stoga u nekim odsjecima enciklike osjećamo prizvuk pesimizma. Najstariji među nama po svoj prilici pamte slavnu riječ Pija XI. da je najveća sablazan Crkve u XIX. stoljeću bila – gubitak radništva. Ali svi smo prošle godine mogli čitati potresnu izjavu Johanna Schaschinga, innsbruškog i rimskog sociologa, da bi najveća sablazan Crkve u XX. stoljeću bila gubitak ženskog svijeta. Obadvije ove izreke zaslužuju da se čovjek nad njima ozbiljno zamisli. Ipak, papi Ivanu Pavlu II. nije u prvome radu na pameti ono što je Crkva nedavno izgubila ili što bi mogla uskoro izgubiti. Njega užasava što se danas čovjek gubi i što u suvremenom čovječanstvu zamire čovječnost. Nekoć smo još mogli dosta jasno razlikovati razvijene i nerazvijene narode. Ali danas, i u srcu tzv. razvijenih regija susrećemo stravične pojave zaostalosti. Papa upire prstom u »perverzne mehanizme«, tj. u ekonomske, socijalne, političke i nadasve bankarske strukture koje funkcioniraju posve automatski dakle bezobzimo, fatalno, nehumano. Kad je modernoj tehnici pošlo za rukom da zbliži kontinente, očekivali smo da će s tim zbližavanjem porasti humanost na cijelom planetu. No dogodilo se protivno: porasla je silovita međuovisnost nacija s ubitačnim »epidemijama« nezaposlenosti, selilaštva, organiziranog terora i nevjerojatno visokih zaduženja svih država na kugli zemaljskoj. Istini za volju, treba reći, da je ponegdje došlo do izrazite prerazvijenosti, ima danas individua, ima danas klanova, koji se blazirano izivljavaju u potrošačkom preobilju. Tu njihovu rasipnost moraju, s druge strane, otplaćivati nepregledna mnoštva bijednika koji životare daleko ispod ljudskog minimuma. Užasno je što među ovim posljednjima stradaju i stotine milijuna nejake djece koja u svome kratkom vijeku nisu dospjela da bilo kome učine i najmanje zlo...

Usred ovoga mraka Ivan Pavao II. otkriva i neke svijetle elemente. Prema njemu, u svijetu se budi i sve življe oglašava svijest o ljudskim pravima; pojedini narodi i narodnosti sve se otvorenije pozivlju na svoj identitet; nadasve pak posvuda dozrijeva uvjerenje da smo, kao ljudi, »svi odreda dionici iste zajedničke kobi i da svi složno moramo graditi pravedniju budućnost, ukoliko nam je stalo da izbjegnemo sveopću kataklizmu u sutrašnjici...«

Ova radikalnost u opisivanju suvremene svjetske situacije pretvara encikliku »Sollicitudo rei socialis« u svojevrsan krik na uzbuenu. Nije to samo ozbiljna, očinska opomena kakvu je suvremenima dao Pavao VI. nego vapaj za spasavanjem planeta koji je obolio na smrt. Ivan Pavao II. smatra da moramo, prije svega postaviti jasnu dijagnozu sadašnjega stanja: treba ustanoviti zbog čega je u posljednjih dvadesetak godina svjetski razvoj zastao, a u koječemu i naopako krenuo. U tu svrhu provodi Papa »teološku analizu« današnjice, pri čemu i nadopunja i nadilazi encikliku »Populorum progressio«. Bez sumnje, veli on, postoje elementarni gospodarski i kulturni razlozi koji često i najboljoj volji nameću ograde da bi je tu i tamo formalno frustrirali. Nije li to očito već iz podatka da na Zemlji imamo sve manje zdravoga tla, zdrave vode, zdravoga zraka, dok nam šume – ta »pluća« cijeloga planeta – rapidno izumiru?! Ali, napominje Papa, kudikamo pogubniji izvor suvremenih teškoća i nereda u razvoju nalazi se u političkoj sferi: ideološka rivalstva i blokovski antagonizmi doveli su nas dotle da ni pojedinci, ni stranke, ni režimi ne biraju sredstava, napose pak ne žale ljudske živote kad su u pitanju njihova moć i nadmoć. Novčani iznosi što ih za oružje i vojsku, za javnu i tajnu policiju žrtvuju budžeti svih država, nisu samo enormni nego – doslovce kriminalni. Međutim Moloh politike traži takve hekatombe i njemu za volju narodi će skapati od neimaštine, da bi njihovi magnati mogli gospodovati i uživati u »bezbednosti«.

Ivan Pavao II. tvrdi da u ovoj točki nema osobitih razlika između totalitarnog Istoka i liberalnog Zapada, između sitoga Sjevera i gladnoga Juga. Nije li baš u »trećem svijetu«, nakon odlaska kolonizatora, suluda »volja za moću« počnila užase koje nitko nije očekivao potkraj XX. stoljeća?! Dovoljno je da se sjetimo pokolja u Africi i Pol Potova eksperimenta u Kambodži od 1973. do 1979. godine! Nadasve je žalosna pojava »četvrtoga svijeta« u koji se slijevaju rijeke svih mogućih selilaca, bjegunaca i prognanika. Ti apoliti specifičan su proizvod suvremene politizacije života: ona je te obespravljenе mase urušila ispod lumpenproletarijata, od kojega je svojedobno zazirao i sam Karl Marx.

Papu napose zabrinjava činjenica što suvremeni svijet na svim paralelama i meridijanima govori o napretku pod vidom isključivo materijalnoga blagostanja. Kao normativ životnoga standarda uzimlju danas ne samo kapitalisti i biznismeni nego podjednako proleter i socijalisti голу kategoriju imanja, posjedovanja. Opravdano je stoga filomarksist Ernst Bloch prije 55 godina bugario nad slomom francuske revolucije: jer sva njezina djeca, i jakobinci i sankiloti, u tren oka izrodiše se u buržuje XIX. stoljeća. Prema Blochu, s tom bi činjenicom morale računati sve kasnije revolucije, provedene više-manje po francuskom uzoru. Svaka, naime, mistika i naravna i nadnaravna, i kršćanska i ateistička, i svetačka i proleterska – svaka mistika iščezava, ugiba kad zađe u

ozračje buržujstva, kad u njoj *imati* prevagne nad *biti*... Ivan Pavao II. ne rabi u svome spisu termin »buržujizam«; tko zna kako bi tu riječ podešavali razni tumači enciklike? No mi smijemo, za svoju uporabu, pod taj izraz sažeti glavninu negativnosti koje u današnjici koče integralan ljudski razvoj. Buržujski je mentalitet od svojega početka išao za tim da, uza što manji napor ili trošak, ubere što veći dobitak držeći se vazda materijalne perspektive u životu i ne obazirući se na prava pojedinaca i skupina, na zdravlje ljudi i prirodnog okoliša. Taj je mentalitet počeo klijati još u dalekom XIII. stoljeću, a Providnost mu je smjesta dala protulijek u čudesnom liku Asiškog Sirotana. Znamo s kakvom se žestinom taj poklonik Evanđelja usprotivio vlastitu ocu, petru Bernardonu, kad je u njemu otkrio pionira buduće buržujске epohe... A budući da je u našim danima buržujstvo, čini se, dospjelo do svoje završne faze, upravo do paroksizma, to je i aktualnost svetoga Franje danas veća negoli je bila ikad u minulih 700 godina.

Vrijedilo bi da nas u tome pogledu pravo izvijeste Franjini duhovni sinovi, baštinici njegove karizme. Mi pak, slijedeći papu Ivana Pavla II., treba da u »teološkoj analizi današnjice« podemo do konačnog zaključka. Poput prethodnika Pavla VI., i današnji je Papa osvjedočen da postoji izlaz iz krize. Ali je za to nužno samome zlu sići do korijena pa ondje otpočeti terapiju. Ako je sva problematika naših dana zgusnuta u socijalno pitanje i ako je odgovornost za pogoršanje toga pitanja s jedne strane, u političkim malverzacijama, a, s druge, opet u buržujskom mentalitetu koji je zarazio sve blokove i sve kontinente – onda treba primarni izvor svega nereda tražiti u moralnoj sferi, što znači: u *grijehu* i u *strukturama grijeha*, kako se izražava enciklika. Uistinu, toliko smo grijehom proželi stvarnost svijeta da su nastale »strukture grijeha«, tj. izopačeni društveni i životni mehanizmi, iz kojih se sustavno rađa zlo a da pri tome nikoga pojedinačno ne možemo okriviti niti pozvati na odgovornost. »Mundus in maligno positus« iz Evanđelja Ivanova ima danas kudikamo potresniju pozadinu nego u doba Pracrkve. Primordijalan lijek za tu situaciju jest u primordijalnom elementu čovjekova razvoja – u moralnom obraćenju, u *metanoji*. Ovaj termin, toliko puta ponavljani u posljednjim desetljećima, ima kod Pape zaseban prizvuk. Ivan Pavao II. ne nastupa u svojoj enciklici kao propovjednik, koji bi s visoka dovikivao ekonomistima: budite dobri pa će Bog dati da kola čovječanstva isplivaju iz mulja, u kojem su zapela... Ne tako! Papa je sustavnom teološkom analizom razotkrio da u srži suvremene krize leži moralna problematika. Zato uzima da je *preduvjet* normalnog razvoja u današnjici preobražaj ljudskih srdaca, prema duhu evanđeoske metanoje. Enciklika ne zagovara ni istočnu ni zapadnu varijantu ekonomike, a nema ni bilo kakvoga svojeg ključa za sređivanje gospodarskih prilika u svijetu. Ne postoji, naime, evanđeoska privreda, ne postoji kršćanska privreda. No postoji evanđeoski zamišljen čovjekove čovječnosti i Papa sa svom ozbiljnošću zahtijeva da u tome pogledu postanemo dosljedni. Za razliku od negdašnjih socijalnih enciklika, iz kojih smo znali izvoditi zaključke u prilog korporativizmu, sindikalizmu i sl., metanoja Ivana Pavla II. nadovezuje se na prakršćanski termin »solidarnost«, koji bi morali ispravno shvatiti svi ljudi dobre volje. Nadam se da će sljedeći refe-

rati pojasniti i sadržaj i domet ovoga Papi nadasve važnog termina. U njima treba otkriti ključ zdravoga razvoja za sutrašnji svijet.

Meni pak dopustite da zaključni izvod enciklike primijenim na sadašnje prilike. Svi, naime, dobro znamo, koliko se u posljednje doba na raznim stranama veliča tzv. tržišna privreda kao magična formula za rješavanje svih teškoća. Činjenica je da se takvom privredom izvrsno pomogla Južna Koreja, a u priličnoj mjeri također Malezija, Obala Slonove Kost i t. d. Danas je žele uvesti Alžir, Burma, sam Sovjetski Savez i Kina, pa se ne treba čuditi što joj i Jugoslavija pokušava odškrinuti vrata. Međutim, mnogi ne znaju da je začetnik i tvorca tržišne privrede bio Ludwig Erhard, njemački ekonomist i političar. On ju je prije četrdesetak godina razradio u svojem epohalnom djelu »Wohlstand für alle« – Blagostanje za sve... Kad je spis bio objelodanjen, na Erharda se sručila strahovita kritika, napose od ekonomistâ istočnoga bloka. A kad je Konrad Adenauer stvar uzeo u svoje ruke, da bi privredu poratne Njemačke organizirao po tržišnom modelu, usprotivilo mu se u Bundestagu i u Evropi sve što je imalo lijevu ruku, odnosno pesnicu. No taj državnik bio je i moralni velikan: od rane mladosti slijedio je smjernice Lava XIII. i svih kasnijih socijalnih Papa. Upravo svojim moralnim kvalitetama doveo je Adenauer Njemačku do privrednog čuda, a ne tržišnom privredom kao takvom. Očito je, naime, da bez moralnosti, bez čovječnosti, bez solidarnosti – i sam sistem tržišta lako prelazi u bezobzirnu konkurenciju koja gleda samo na ponudu i potražnju, a zanemaruje čovjeka. Shvatimo stoga da na svijetu nema idealnog, savršeno uspjelog modela ni u ekonomici, ni u politici. Ali se uvijek i posvud može živjeti, ako se ljudi vladaju ljudski... Ostaje, dakle, na snazi Papina riječ da je metanoja prvi korak istinskoga razvoja: po njoj treba da iz nerazvijenosti i zaostalosti krenemo svi zajedno k potpunijem čovječstvu. Kao duhovan proces, metanoja ne sadrži u sebi recept za privrednu terapiju; ali nam omogućuje da u vjeri i nadi povežemo svoju siromaštinu s idealom boljeg svijeta, boljeg života, u prvome redu s idealom boljšeg čovjeka. U tome smislu Papa očekuje da će svi ljudi dobre volje shvatiti i prihvatiti njegovu encikliku o razvoju. Ona nije ni sociološki, ni politički, najmanje pak ekonomski traktat. Ona je *evangelizacija* na djelu, evangelizacija koja upire prstom u zlo od kojega patimo; koja oglašava moralne vrednote, bez kojih ne možemo; i koja nas hrabri da na životnom i povijesnom putu ne klonemo... To su tri klasične funkcije što iz Božje Riječi blagotvorno dotječu u domenu ekonomske i socijalne politike.